

R. NETZHAMMER

CE-MI POVESTESC

Monetele mele din Ţomis

Extras din „Revista Catolică“

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA PROFESIONALĂ, DIM. C. IONESCU
9. — STRADA CAMPINEANU, — 9..
1912

R. NETZHAMMER

CE-MI POVESTESC

Monetele mele din Zomis

Extras din „Revista Catolică”

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA PROFESIONALĂ, DIM. C. IONESCU
9. — STRADA CÂMPINEANU, — 9.
1912

Ce-mi povestese monetele mele din Tomis ?

Colectorii monetelor din Tomis au avut o mare bucurie anul trecut. Deja în 1898 apăruse în Gotha un volum ieșit din condeiul lui Behrend Pick, în care se tratează monetele, pe cari le cunoștea autorul din provinciile romane, Dacia și Viminacium, cum și din orașele Kallatis, Istros, Dionysopolis, Markianopolis și Nikopolis. Cartea avea introduceri bine studiate și descrie 2108 tipuri diferite. Imprejurarea, că multe tipuri figurate pe cele 20 table ale volumului, erau din Tomis, a mărit pofta și dorința colectorilor să aibă și volumul al doilea, unde locul de frunte aveau să-l ocupe monetele anticului Tomis. În fine ne-a dăruit volumul mult așteptat cunoscutul numismat Regling din Berlin, continuatorul operei lui Pick. Acesta descrie 1217 tipuri diferite, și pe mai multe pagini ne dă o mulțime de observări istorice și numismatice, cari se referă la anticul Tomis.

Ca ori și care posesor de monete tomitane, așa mi-am scos și eu micul meu tezaur numismatic cu

prilejul apariției cărții lui Regling, mi-am comparat singuraticele exemplare cu elencul, și am început să-mi curăț exemplarele șterse și rău conservate, nutrind nădejdea, că doar voiu putea să clasific vr'un exemplar ori altul, ori poate chiar să gădesc printre ele ceva rarități. Așteptările mele au fost îndreptățite. Când mi-am văzut aranjate toate piesele, fiecare în cutiuța sa, însemnate pe o bucățică de hârtie inscripțiile, efigiile, pondul și locul unde a fost găsită, numai atunci a început să se valideze bucuria mea de colecător. Făcând comparație între mica mea colecție, ce are deabia 87 monete tomitane, și între seria lui Regling, am aflat nu numai că sunt în posesiunea unor piese rari, dar că ele se împart aproape egal între perioadele, în cari s'au bătut monete în Tomis. Aceste monete, chiar dacă nu reoglesc întreagă istoria orașului, totuși ne dau anumite trăsuri din această istorie, și prin urmare au o valoare istorică, și merită un interes general.

Istoria întemeierii orașului Tomis, despre care se spune, că ar fi descălecat din Milet, și s'ar fi săvârșit în a doua jumătate a secolului al VII a. Chr., e învăluită într'o negură de nesiguranță. Tot așa stăm și cu chestiunea referitoare la începutul baterii monetelor. În general se crede, că monețaria din Tomis nu a putut funcționa, până când Tomis, apărându-se contra înfloritoarelor ei vecine Kallatis și Istros, nu și-a dobândit autonomia. Rezultatul acestei certe dintre vecini, favorabil pentru Tomis, care e deci și începutul baterii monetelor, se pune în jumătatea a doua a secolului al III

a. Chr. Monetăria, cu o mică întrerupere, funcționează aproape 500 de ani; ea bătut numai bani de aramă.

Deși nu posed nici un exemplar din tipurile, cari au pe față capul lui Apollo laurat, iar pe dos tripodul cu căldarea, am însă tipurile ce urmează imediat după ele. Aceste monete au pe față anterioară capul așa numitului Mare Zeu cu o panglică în păr. Zeul Mare, stăpânitorul lumii din jos, se mai găsește pe monetele orașelor din Moesia inferioară, odată zăcând, altădată stând în picioare ori călărind, și astfel seamănă într-o câțva cu Zeus, având și el ca atribut un vultur într-o coroană de stejar. Deși reversul exemplarului meu e foarte șters, totuși are o valoare mai mare, prin faptul, că pe fața anterioară are imprimate trei contramărci rotunde, cari, afară de una, sunt foarte bine conservate.

O marcă reprezintă capul lui Hermes cu petasus (pălărie), iar cealaltă capul Zeitei Demeter acoperit cu un văl subțire, în o executare extraordinar de fină.

Amândouă zeitățile acestea, Hermes și Demeter, personificând comerțul și fertilitatea, nu sunt străine în Tomis, și este semnificativ, că le găsim pe cele dintâiu tipuri. Tomis a fost mai înainte de toate un oraș comercial, și astfel cultul lui Hermes e natural aici. Poziția orașului clădit pe limba de uscat, ce se întinde adânc în Marea Neagră, scoborându-se pe un povârniș pieziș, eră astfel, încât Tomis a trebuit să se ridice la rangul celor mai de seamă porturi ale Pontului Euxin. Mulțumită

acestei situațiuni naturale, care ofereă locuri de descărcare foarte favorabile coloniei grecești din Milet, atât la nordul cât și la sudul peninsulei, Tomis a putut să concureze pe nesimțite cu puternicele ei vecine Istros și Kallatis, ba chiar să le întreacă. Istros, care odată stăpânea comerțul pe Dunăre, căzù deodată cu înnisiparea gurilor sudice ale Dunării; Kallatis cel tare, cu micul lui golf, expus valurilor nördostice, ce-l încăreau cu nisip, încă eră firesc să rămână în urma superbului stăpânitor Tomis. Că relațiunile comerciale cu Tomis erau foarte extinse, dovedesc monetele ei aflate în cele mai îndepărtate locuri de comerț din vechime.

Deci când văd eu pe monetele mele pe Hermes cel iute de picior, acoperit cu o manta flusturată de vânt, având în mâna dreaptă o pungă, iar în

stânga kerykeion (caduceu) alerg cu corăbiile comerciale pe valurile Mării Negre, în sus până la Olbia și Tyra, în jos prin Bosfor la Bizanț, iar de

aici la Atena și la marile centre comerciale de lângă Marea Mediterană. Și aici, pot să-mi aduc aminte de nefericitul Ovidiu, pe care soarta îl răpește de pe câmpiile zâmbitoare ale Italiei, și pe o corabie de marfă îl aduce la țărmul cel lipsit de arbori al Sciției, la Tomis.

Ca și efigia lui Hermes, tot așa de caracteristică e pe monetele din Tomis efigia zeiței Demeter,

cu capul ei superb de matronă, imprimată ca contramarcă pe cea mai veche monetă a mea. De capul ei dau mai adeseori în colecția mea. La unele monete decorează fața, la altele reversul, stând în picioare, având în mâna dreaptă un mânuchiș de spice ori ținând cu amândouă mâinile curmeziș o făclie. Dacă Hermes personifică comerțul acestui

oraș, spicile de grâu ale acestei zeițe a fertilității ne indică obiectul principal al exportului, cerealele. Cel ce cunoaște Dobrogea de astăzi, și a avut fericirea să cutreere pe timpul recoltei, câmpiile ei cele mănoase într'un an scutit de secetă, acela va înțelege bogăția pământului din

vechea Sciție, și va dà tot dreptul Tomitanilor, că au imprimat pe monetele lor personificările și simboalele fertilității.

Unii sunt aplicați a crede, că între obiectele de import ale comerțului tomitan ar fi fost și vinul. Anume, în Tomis se găsește și cultul lui Dionisie, și se crede, că strugurii și vinul necesar pentru acest cult trebuia importat din străinătate. Aici Ovidiu poartă vina, căci scrie din locul său de exiliu, că vița nu-l hrănește. Chiar dacă primesc de adevărate descrierile, ce le-a făcut acest mare poet despre țară și regiunea din Tomis, trebuie să fac o restricțiune în ce privește lipsa viței de vie pe aceste câmpii. Cine a văzut podgoriile cele frumoase, nu numai în nordul muntoasei Dobroge, dar și prin câteva sate de-a lungul țărmului mării, și chiar în Constanța, și a putut să guste din suculel cel delicios, acesta va găsi un argument pentru cultivarea viței de vie pe pământul scitic și tomitan, tocmai în cultul lui Dionisie din Tomis, în strugurii cei mănoși, în coarnele abundenței îndesate cu fructe și cu struguri, cari nu sunt rari pe monete. Astfel Dionisie cel încoronat cu viță de vie a putut să stoarcă și să tescuiască suculel cel alungător de gânduri al viței pe câmpiile orașului Tomis, să-l verse cu îmbelșugare din urciorul lui cu toartă,

și ținând în mână thyrsul, bățul său încoronat cu gogoasă de brad și cu panglică, să dea frâu liber petrecerilor și jocurilor.

Nu ș'au uitat oamenii pe monete nici de mare, isvorul și cauza bunăstării din Tomis. De această apă bogată în delfini amintește mai întâiu efigia lui Poseidon, care se desemnează cu sceptrul lui, tridentul, și cu delfinul pe mână. Sunt mult mai semnificative numeroasele monete, cari reprezintă pe Tyche, fica lui Okeanos, cu o coroană murală pe cap, ca pe zeița orașului, cum își pune superbă și stăpânitoare piciorul pe pieptul lui Pontus. Această înfățișare ne amintește un monument, ce l'au ridicat locuitorii din Tomis zeiței lor protectoare. Nu e mai puțin semnificativă pentru orașul nostru comercial efigia, ce reprezintă pe Tyche, având în brațul stâng cornul abundenței, iar cu dreapta cuprinzând o cârmă de corabie, care stă pe un glob, și astfel cutreeră

toate mările pământului. Chiar dacă monetele mele nu-mi dau amănunte despre cultul Tychei în Tomis, colecții mai bogate ar putea să completeze, că orașul nostru a avut și un templu al Tychei, căci pe monetele din Tomis se poate vedea frontul templului și în el efigia zeiței.

*

Oricine a aruncat ochii, și numai superficial, în domeniul numismaticii grecești vechi, știe că și în antichitate își aveau orașele simboalele lor, după cum au și astăzi embleme. Efezul avea ca simbol albina, Istrul vulturul de mare stând deasupra delfinului, iar Tomis avea ca simbol pe Dioscouri și insigniile lor. Aceste embleme vechi erau puse cu mare predilecțiune pe edificiile publice și pe monete. Deja la seria a doua a monetelor mai vechi, aflăm pe dos protomii de cai ai Dioscurilor. În tipurile de mai târziu se găsesc și efigiile celor doi călăreți tineri, călărind ori stând lângă caii lor focoși. Foarte de timpuriu aflăm pe monete căciulile semiovale și cele două stele ale perechii gemene din mitologie.

Abstrăgând dela caracterul specific tomitan a numitei monete cu cei doi protomi de cai, mai e ceva semnificativ la ea, anume că la cele mai multe exemplare, pe față e capul lui Zeus, încoronat și cu o barbă mică. Contramarca, imprimată probabil mai târziu pentru o schimbare de tarifar ori de valoare, stă din o roată cu mai multe spițe, care are raze în jurul obezii.

Dacă a trebuit să se țină seamă de sentimentul patriotic și la monetele de până aci, alte serii de monete au ținut mai mare cont de promovarea

patriotismului local, anumit acelea, cări s'au bătut cam de pe timpul lui Antonin Piu, ca monete de cea mai mică valoare, cu efigia lui Tomos, care

după mitologie ar fi fundat orașul Tomis. Capul tânăr și împodobit cu panglică al lui Tomos, care după inscripții, acuzi e Ctitor, acuzi e Heros, e de obicei foarte bine executat. Acelaș lucru se poate spune și despre reversul monetelor, ori au efigia vreunei zeități onorate în Tomis, ori vreun

strugure zămos, ori pe Amor ce călărește pe leu.

Monetele din timpul autonomiei orașului Tomis, mai înainte de definitivă ei ocupare din partea Romanilor (29 a Chr.), au o însemnătate și o valoare mai mare din cauza vechimei lor. Dar nu sunt mai puțin interesante nici monetele bătute în acest oraș pe timpul împăraților. Fiindcă cunoaștem din istorie pe împărații romani, monetele cu efigiile lor nu ne sunt streine, din contră ne bucurăm, că putem să le datăm și aranjăm fără nici o greutate după timpul de domnie a împăraților. Tomis e unul dintre acele puține

orașe, care poate să arate pe monetele ei neîntreruptă, aproape întreagă seria împăraților dela August până la Filip Arabul (249). Oricât ar fi de mică colecția mea, aflu în ea efigiile împăraților Nero, Vespasian, Traian, Hadrian, Antonin Piu, Marc Aureliu, Comod, Septimiu Sever, Geta, Caracalla, Elagabal, Sever Alexandru, Maxim, Gordian cel tânăr și Filip Arabul. Pe lângă aceștia mai sunt reprezentate și împărătesele Iulia Domna și Paula. Ce perioadă frumoasă din istoria universală îți trece pe dinaintea ochilor!

E lucru vrednic de admirațiune, cum unii numismatici probați, la cea dintâiu privire, sunt în stare să recunoască cu toată certitudinea pe respectivul împărat, și poate numai din câteva trăsături. Totdeauna însă, dacă se mai păstrează inscripția, ea îți dă deslușirile necesare despre titula și numele împăratului tipărit pe monetă. Limba tuturor inscripțiilor de pe monetele din Tomis e cea greacă. Pentru ca să poți descifra inscripțiile, e de mare importanță formula titulaturii, în care e îmbrăcat numele propriu. Una începe cu ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ, alta cu ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΑΙCΑΡ, adăugând la împărații de mai târziu și numele de ΑΥΤΟΡΕΥCΤΟC. Dar aceste titulaturi sunt scrise prescurtate, la fel cu pronumele împăraților. Dacă de ex. știi, că împăratul Commodus a avut numele Lucius Aelius Aurelius, și că Gordianus se mai numea și Marcus Antonius, atunci poți citi ușor inscripția ΑΥΤ ΚΑ ΑΙΑ ΑΥΡ ΚΟΜΟΔΟC și ΑΥΤ Κ ΜΑΝΤΙΟΥ ΑΝΤΟΝΙΟΥ ΑΥΓ. Până când Cezarii sunt reprezentați numai ca busturi fără nici o decorație (astfel

e Marc Aureliu, care fiind Cezar se numea Verus), împărații, în cele mai multe cazuri, poartă manta și platoșă, iar împrejurul capului cununa de lauri.

Reversul monetelor imperiale poartă inscripții, ce se referesc la oraș. În timpul dinaintea împă-

raților, inscripția referitoare la oraș se scria orizontal ori în două șire perpendiculare, și constă numai din cuvântul TOMI, care nu e altceva decât prescurtarea genitivului TOMITON. Sub Antonin Piu începe să se facă inscripția în cerc, și în felul următor: TOMITON H MHTPONHOIC. Numele de metropolă i l-a dat probabil împăratul Antonin Piu. Dela autocrația lui Marc Aureliu și până la închiderea monetăriei din Tomis, ca o determinare s'a adaus și HONTOR, și numele orașului s'a pus în genitiv, așa încât inscripția, ce se repețea foarte des, de sigur în felurite abreviațiuni și caractere, sună: MHTPONHOEΩC HONTOR TOMEΩC. Că

cei din Tomis țineau mult la inscripția cu numele orașului, se poate vedea de acolo, că aceasta, înconjurată cu o cunună, ă fost ridicată la rangul efigiilor.

Dintre mărcile din dos ale monetelor imperiale, ce e și firesc, cele mai interesante sunt acelea

cari stau în oarecare relațiune cu respectivul împărat. Dacă de ex. pe o monetă de a lui Nero găsim efigia unui templu, trebuie să dăm cu soco-

teala, că acel edificiu s'a clădit pe timpul lui Nero. De sigur, că reclamă un îndoit interes monetele, pe cari sunt imprimate două ori chiar trei capete. Sunt superbe de ex. busturile celor doi tineri pe cea mai veche monetă imperială, dintre cari unul ar semăna cu August. Tot așa de fin con cepută și bineexecutată e o monetă de a lui Vespasian, care arată pe revers, într'un relief pronunțat, întoarse unul către celalalt, capetele lui Tit și Domițian, cei doi copii ai împăratului.

Dintre aceste monete, din punct de vedere istoric, are cea mai mare valoare o monetă de a lui Traian, care are figurat pe față capul împăratului, iar pe dos reprezintă trofeul, ce constă din coif, platoșă, două scuturi și o pereche de pulpare, cari se aranjează pe o prăjină fixată pe o bază. Fără îndoială, că indiciile acestea ne vorbesc de un monument, ceea ce-ți spune și soclul. Dacă știi, că nu mai departe ca la 60 km. dela Tomis s'a ridicat un astfel de trophaion și lângă el o fortăreață romană, fără să vrei, trebuie să te

gândești, că efigia de pe această monetă reprezintă marele monument dela AdamKlissi de astăzi, iar pe monetă sunt desemnate scuturile și platoșele cele colosale, ce zac astăzi în grădina Universității din București, iar mai înainte cu câțiva secoli împodobeau considerabilul monument din Sciția veche. Chiar dacă nu s'ar putea preciza în mod neîndoios, că bravul biruitor al Dacilor ar fi început și terminat acest trofeu, totuși trebuie să-l aduci în legătură strânsă cu marele comandant și cu faptele lui, și să-l apreciezi la fel cu columna lui Traian din Roma.

Dintre monetele, ce-ți amintesc războiul, trebuie înșirate mai înainte de toate cele cu vulturul. Acest rege al paserilor ne întâmpină destul de des pe monetele din timpul autonomiei orașului Tomis. Pe monetele imperiale îl găsim ori ca vultur al legiunii, ori ca vestitor de biruință, purtând cununa în cioc. Nu arareori îl vedem cu aripile întinse, stând pe o bază încoronată, la ale

cărei margini se ridică două insignii militare. Nike, zeița învingerii, joacă de asemenea un mare rol pe monetele din Tomis; ea e reprezentată cu aripi, având într-o mână cununa de biruință, iar în cea-

laltă o ramură de laur. Mai ales pe monetele împărăteselor se aplică cu mare predilecțiune aceasta efigie a Nikei.

Afară de zeitățile Olimpului grecesc, pomenite până aici, mai aflū pe monetele mele și efigiile altor zeități. Mai înainte de toate efigia lui Zeus, care

e reprezentat șezând pe un tron fără spate, având în mână o cupă și sceptrul. În mai multe forme și concepțiuni îl găsec și pe zeul infernului, Sarapis, care mai de mult se bucură de un mare cult

în Egipt. Acuș îl vezi șezând pe tron cu sceptrul în mână, iar la picioarele lui îngrozitorul Kerberos, acuș ca bust întreg cu calathos (coș) pe cap, și, ce e foarte caracteristic, îl mai găsești ca pe un

bust îmbrăcat, deasupra unui vultur, ce stă pe o bază încoronată. Din împrejurarea, că în Tomis i se aduce un mare cult lui Sarapis, putem deduce, că acolo au mai fost transplantate și alte

culturi din Egipt. Intre acestea se numește cultul șarpelui, care se poate admite în Tomis, unde șerpii se găsesc adeseori pe monete. Acest cult e posibil aici, mai cu seamă, că în Sciția, ca și în Dobrogea de astăzi, aceste reptile nu erau rari.

Adeseori întâmpinăm pe monete șarpele ca un atribut al zeilor. În tot timpul împăraților, e pusă cu predilecțiune pe monete efigia lui Asklepios și a ficei lui, Hygieia. La amândoi aceștia le

este sfânt șarpele. Asklepios, care era onorat nu numai ca vindecător al celor bolnavi, dar și ca păitor al celor sănătoși, are un băț, în jurul căruia z încolăcit șarpele (bățul lui Esculap), iar Hygieia, zeița sănătății, are în mână o ceașcă, din care adapă șarpele. Intre exemplarele mele se află o

mantă cu Hygieia, inedită și foarte rară: Hygieia nu stă ca de obicei cu fața întoarsă spre dreapta, ci spre stânga, și din o cupă ce o ține în mână dreaptă, hrănește șarpele, pe care îl ține în mână stângă.

De când am avut ocaziune să văd, cum își înalță capetele spre cer cele două colonne uriașe din templul Cybele în Sardes, orașul lui Kroesus din Frigia, mă interesează mai mult două monete de ale mele din Tomis, cari reprezintă pe Cybele, așa de mult onorată la Grecii Asiei mici. Mitul povestește despre această zeiță, că alergă furioasă prin păduri într'o căruță trasă de lei și în mij-

locul sunetelor alarmătoare ale timpanelor, ca să-și caute pe amantul său Attis. Ea însăși e reprezentată pe moneta ca împărțitoare de daruri, cu o cupă în mână. Timpanul, pe care își razimă brațul, și picioarele de leu la tron, ne amintesc mitul. În unele efigii cei doi lei stau la picioarele zeiței.

Te ajută mult în clasificarea monetelor, nu numai împărații, ale căror imagini le poartă, dar și valoarea indicată. Bani mărunți bătuti în Tomis, căci cei de aur și de argint erau la fel pentru tot

imperiul, după valoare erau patru nominale: de una, de două, de trei și de patru unități. Cei de o unitate, de cari sunt toate tipurile cu capul juvenil al lui Tomos, nu aveau notată nici o valoare, probabil pentru că după forma lor cea mică, îi cunoștea ori și cine. Ceilalți aveau de obicei pe revers literile B, Γ și Δ, cari notau valoarea lor. Banii de două, și chiar cei de trei unități, sunt mult mai rari decât cei de patru, de aceea colecătorul e mândru, când are un număr frumos de monete B și Γ.

Cu toate că colecția mea nu e mare, totuși ea mi-a produs de multe ori bucurie, când îmi amintea de cultura și istoria anticalui Tomis, care de ani de zile mă interesează de aproape.

~~~~~  
12.655.—Tip. Profesională, Dim. C. Ionescu, str. Câmpineanu, 9.  
~~~~~

